

Ekke skole

Hva er engasjement og hvordan oppstår det?

av Arve Mathisen

Trykket i tidsskriftet Steinerskolen nr 3. 2016

Vi vet at motiverte og engasjerte elever og lærere er et godt grunnlag for læring, trivsel og utvikling på skolen. Men motivasjon og engasjement lar seg ikke uten videre styre, og det finnes ingen magisk pedagogikkformel som skaper engasjerte elever og lærere. Grunnen er vel så enkel at engasjement er ekte vare, lodder dypt og trenger frihet, selvstendighet og et visst handlingsrom for å kunne oppstå. Her er et eksempel.

Det var like etter attentatet mot Charlie Hebdo-redaksjonen i Paris. Klassen hadde historieperiode og var kommet til fortellingene om Muhammed og Islams opprinnelse. En lærer forteller:

Men vi skulle jo ha om Muhammed, like etterpå, og da skulle de tegne. Vi hadde begynt med Jesu liv og tegnet ham. - 'Men hva med Muhammed, da? Han kan vi jo ikke tegne. Tenk om vi blir drept' - sa noen av elevene. Men så er det en muslim her i klassen som forklarte: 'Det er en grunn til at vi ikke tegner Muhammed, og det er for at avbildningene ikke skal tilbes'. Det hadde elevene behov for å snakke om. Så vi snakket grundig om det vi hadde hørt fra media, om hva som hadde skjedd og hvorfor og hvilke tegninger som hadde blitt tegnet. Tilslutt tegnet vi ikke, men skrev i stedet Muhammed på arabisk. En av elevene viste oss hvordan.

Samtalen med denne læreren er hentet fra ett av seksten intervjuer med lærere i steinerskoler og offentlige skoler. Intervjuene er en del av forskningsprosjektet SKOLETID¹ hvor fire lærere fra hvert av de nordiske landene ble spurt om deres erfaringer og refleksjoner omkring tid, tidsopplevelser og tidsbruk i skolen.

Engasjement ble ofte nevnt i disse intervjuene, og eksemplet ovenfor kom nettopp fra en samtale der læreren fortalte om hvordan elevene engasjerte seg i en relevant og aktuell problemstilling. Når klasserommet speiler verden, og lærere og elever sammen søker forståelse eller løsninger på aktuelle utfordringer, da kan tiden plutselig stå stille og samtalen bli fortettet og intens. Liknende eksempler var det mange av i intervjuene. Til sammen fem ulike situasjoner eller typer undervisning ble knyttet til engasjement. I tillegg til de gode samtalene fortalte lærerne om engasjement hos elevene i sammenheng med improvisasjon i undervisningen, med opplegg der elevene fikk frihet til selvstendig arbeid og initiativ, situasjoner der undervisningen var variert og rytmisk² og når læreren bevisst forberedte seg for å skape engasjement. Alle disse momentene har det til felles at de forutsetter tillit og gode relasjoner mellom lærere og elever. En atmosfære av gjensidighet og åpenhet var tilstede.

¹ SKOLETID er et intervjubasert forskningsprosjekt drevet ved Steinerhøyskolen i Oslo. Medlemmene i forskergruppen kommer fra høyere læresteder i steinerpedagogikk og offentlige universiteter i Norden. Prosjektet er støttet av NORENSE. Les mer her: http://www.norensen.net/projects.php#education_in_time.

² Se mine to artikler fra 2015 om rytme i pedagogikken på www.arvema.com.

Hva sier forskerne om engasjement?

Engasjement er et stort tema for pedagogisk forskning. Når en gruppe forskere i 2012 ga ut en 'håndbok'³ om engasjement og pedagogikk, valgte de å ta med nesten 40 bidrag for å dekke bredden i feltet. Redaktørene oppsummerer bokens innhold med denne definisjonen av elevengasjement:

Elevengasjement refererer til elevenes aktive deltakelse i faglige og skolerelaterte aktiviteter, og innebærer at de utvikler eierskap til pedagogiske mål og læring. Engasjerte elever opplever læringen som meningsfull og involverer seg i læring og i egen fremtid. Engasjement er en flerdimensjonal betegnelse som består av handlingsmessige, kognitive og affektive komponenter. Elevengasjement driver læringen, den krever energi og innsats fra læreren, påvirkes av mange ulike forhold, og kan oppnås av alle elever.

Fra et steinerpedagogisk perspektiv er det interessant at forskerne knytter engasjement til vilje, tanke og følelse, til lærerens energi og innsats, til meningsfullhet, til fremtiden, og til at den kan oppnås av alle elever. Engasjement blir derved et helhetlig fenomen som aktivt forbinder nåtid og fremtid på en meningssskapende måte, som er avhengig av at læreren er godt forberedt og har evnen til respons og improvisasjon. Elevenes aktive og selvstendige rolle er likeledes helt sentral.

I den nevnte boken blir ofte gode relasjoner fremhevet som et av de viktigste vilkårene for engasjement. Det handler om relasjoner mellom lærerne og deres elever, relasjonene elevene seg imellom og elevenes opplevelse av at skolen og verden henger sammen, at det de lærer er relevant også utenfor klasserommet. Interessant nok sammenfaller dette i stor grad med funnene fra SKOLETID-prosjektet. Engasjement oppstår når lærere og elever sammen klarer å fange opp motiver og situasjoner som er viktige for dem. Så enkelt og så vanskelig.

Engasjement og klingende relasjoner

Opplevelsen av fellesskap blir ofte sterk når folk er engasjerte. Kanskje kan engasjement på skolen best forstås som samklang mellom elever, lærere og fag der relasjoner bygges og mening oppstår. Den tyske sosiologen Hartmut Rosa har i mange år vært opptatt av alle de menneskelige problemene som oppstår i kjølevannet av at liv og arbeid skal gå fortere og fortere, at arbeidsliv og skole skal målstyres, og at utbytte mer og mer kommer foran opplevelse, relasjon og mening. I sine siste bøker har Rosa spurt seg hva som skal til for å kunne leve et godt liv i nåtidens forhastede samfunn⁴. Og hans svar er entydig; et godt liv er mindre avhengig av ressurser og status enn av gode relasjoner til mennesker og natur. For å beskrive kvaliteten i slike gode relasjoner bruker Rosa begrepet *resonans*. Resonans er hentet fra akustikken og betyr å klinge med, en evne som finnes i alle ting. Denne evnen mener han kan komme til uttrykk i et menneskes relasjoner til verden. På samme måte som musikkinstrumenter er bygget slik at deres materialer og form forsterker klangen og gir ulike

³ Christenson, Sandra L., Reschly, Amy L., & Wylie, Cathy (Eds.). (2012). *Handbook of research on student engagement*. New York, NY: Springer. Sitatet er oversatt fra engelsk av AM og står på siden 816-7.

⁴ Rosa, Hartmut. (2016). *Resonanz: Eine Soziologie der Weltbeziehung*. Berlin: Suhrkamp.
Rosa, Hartmut, & Endres, Wolfgang. (2016). *Resonanzpädagogik: Wenn es im Klassenzimmer knistert*. Weinheim: Beltz Verlag.

Deler av teksten om Hartmut Rosa og resonans er hentet fra artikkelen «Interaksjon, anerkjennelse og respons: Kommunikasjon og samspill mellom barn og voksne i steinerbarnehagen» trykket i Årstidsbrevet/Steinerbarnehagen nr. 2, 2016.

instrumenter deres egenart, kan ifølge Rosa et menneske oppleve en tilsvarende gjenklang og resonans i seg selv når det erfarer verden. Og dette er lykke, hevder han.

Pedagogikken er kanskje det området hvor resonansbegrepet har størst relevans. Rosa ser på skolen som et 'resonans-rom' der svært mye avhenger av om det oppstår klingende relasjoner mellom lærere, elever og fag. Ideen om resonans-relasjoner kan knyttes til alle former for aktivitet og samvær på skolen. Oppstår det gjenklang i elevene når læreren forteller, når de arbeider med skolefagene, når de er aktive med kunst og håndverk eller i de mange samtalene som utspiller seg i klasserommet hver dag? Metaforisk sett vil Rosa at lærerne skal få 'verden til å synge' for elevene. Øynene vil da være resonans-vinduer hvor lærerne kan se tegn på om elevene klinger med eller ikke. Her er et utdrag fra SKOLETID-intervjuene som gir innblikk i en slik resonans-erfaring:

Det er jo kjempeinteressant å jobbe med undervisningen når elevene er engasjerte. Det er nesten som et metodisk verktøy, noe jeg forsøker å bruke helt bevisst.

Hvordan gjør du det?

Jo, for eksempel ved å stille spørsmål på en bestemt måte, knytte noe opp til elevenes liv, temaer de interesserer seg for, treffe dem der de er. Og for eksempel, historisk sett, knytte det opp mot noe jeg vet de har hørt om. Og så kanskje oftere legge til rette for samtaler. For det er da jeg oftest har opplevd at tiden flyr. Eller når jeg forteller. Når jeg har dem der. Fordi jeg ser det på dem, jeg kan jo se det på dem.

Hvordan ser du det?

Jeg ser at ... for eksempel én elev er helt tydelig. Han er ofte ganske ukonsentrert og sitter og dagdrømmer. Men når jeg forteller, så får han et sånt blikk, og da ser han veldig skarpt på meg. Jeg ser at det foregår mye. Det er vanskelig å beskrive akkurat hvordan jeg kan se det, men munnen er litt åpen, og så har han veldig åpne øyne. Akkurat som en oppreist holdning.

Her er det klang og resonans i klasserommet. Samværet er intenst, og en aktivitet utspiller seg som nesten ikke er synlig, selv så viktig den er. Engasjement er både noe storartet og noe vart og umerkelig.

Engasjement som resonans og dannelselse

En god undervisning bør ifølge Hartmut Rosa være preget av engasjerende møter, av gjensidig berørthet, men også av den sårbarhet og den tillit som ligger implisitt i slike relasjoner. Dannelselse er for Rosa ikke primært kunnskapstilegnelse eller utvikling av individuelle ferdigheter, men handler om å opprette klingende relasjoner til verden. Dette skriver han om pedagogisk interaksjon mellom elever og lærere:

Når mennesker går inn i resonans-relasjoner, blir forvandlende verdens-relasjoner skapt. Helt konkret betyr dette å være åpen for noe nytt, å bli berørt av det, revet med eller bli beveget, og på den måten tillate en endring i deg selv. Dette vil alltid ledsages av en viss sårbarhet⁵.

Å vise sårbarhet er oppfattet som en forutsetning for at tillit skal kunne oppstå i relasjoner mellom mennesker. Og først når tillits-relasjoner er på plass, vil verden kunne begynne å klinge, mener Rosa. Da kan folk åpne seg mot det nye og ukjente, og de mulighetene for endring og transformasjon som ligger i resonansbegrepet kan utspille seg. Pedagogisk sett betyr altså resonans-relasjoner at en

⁵ Oversatt fra tysk av AM fra Rosa & Endres, 2016, s. 18.

takfullhet vil måtte prege samværet. Da kan tryggheten være etablert og forvandling bli mulig. Tenk på samtalen om Muhammed-tegningene innledningsvis. Menneskemøter og erfaringer på skolen kan skape resonans, men kun der den enkelte er villig til, eller i stand til, både å by på seg selv og å klinge med. Rosa legger vekt på at resonans ikke er ekko, men betyr at mennesket selv er satt i bevegelse og kan like gjerne innebære å klinge med i begeistring, som å bli opprørt og protestere. Resonans er ekte engasjement, ikke lydighet eller konformitet.

Hva kan lærere gjøre for å bidra til engasjement i undervisningen? Det handler garantert ikke om spektakulære skoledager med stadig nye påfunn fra læreren. Engasjement er på mange måter et stillferdig fenomen. En finsk lærer uttalte i et av SKOLETID-intervjuene:

Å komme med for mange nye ting til klassen og gjøre magiske triks hele tiden bør unngås. Det sliter på elevene. Ingenting bør gjøres overdrevent, mens moderat variasjon er bra. Elevene lærer på ulike måter, de har sine ulike læringsstiler. Noen lærer ved å se, noen ved å lytte og noen ved å gjøre; og alle disse skal gis den beste mulighet til å lære. Noen bør gis muligheten til å lære ved å snakke, mens andre ønsker å være stille.

En lærer som gir rom for mangfoldet av talenter og behov i klassen, vil kunne skape en atmosfære av tillit og legge grunnen for et engasjement av en mildere og mer umerkelig type. Nesten ubevisst kan elevene oppleve: 'Skolen fungerer jo, her lærer jeg noe hver dag, og det angår meg'. Klasserommene kan bli til klang-rom, til steder for resonnerende medopplevelse, fellesskap og læring. Steder der engasjement og dannelselse blir to sider av samme sak. Ekte skole.